

ISSN 1300-1458

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 3 • Bahar 2006

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Yıl: 2 Sayı: 3 Bahar 2006

Sahibi Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü adına
Prof.Dr. Mustafa YILMAZ

Editör Yrd.Dr.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Dr. Yasemin DOĞANER

Yayın Kurulu Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan)
Doç.Dr. Fatma ACUN
Doç.Dr. Adnan SOFUOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Yrd.Doç. Dr. Ayten SEZER
Dr. Yasemin DOĞANER
Dr. M. Derviş KILINÇKAYA

Yayına Hazırlayan Yrd.Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Dr. Yasemin DOĞANER

Hakem Kurulu Prof.Dr. Dursun Ali AKBULUT
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Samsun.

Prof.Dr. Gökhan ÇETİNSAYA
İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İstanbul.

Prof.Dr. S. Esin DAYI
Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

Prof.Dr. Temuçin Faik ERTAN
Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Prof.Dr. İhsan GÜNEŞ
Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskişehir.

Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya.

Prof.Dr. Hikmet ÖZDEMİR
Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Prof.Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ
Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara.

Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ
Ortadoğu Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.

Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Doç.Dr. Gümeç KARAMUK
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara.

Doç.Dr. Yusuf SARINAY
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Konferanslardan Esaslı Derslere Geçişte (1934-1942) İlk İnkılâp Tarihi Dersleri

Süleyman İNAN

Yard.Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

ÖZET

Türk üniversite ve yüksek okullarında okutulan İnkılâp Tarihi derslerinin ihdası olan 1934'ten, 1942'de Ankara Üniversitesine bağlı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünün (TİTE'nin) kurulmasına kadar geçen "konferanslar" döneminin irdelenmeye çalışıldığı bu yazıda, İnkılâp Tarihi dersine duyulan gereklilik, dersten beklenen amaç, öğretim planı ve ilk ders kitaplarının genel içeriği üstünde durulmuştur. Ayrıca, TİTE'nin kurulmasıyla İnkılâp Tarihi derslerinde gözlenen değişikliklere değinilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İnkılâp Tarihi, İnkılâp Dersleri, İnkılâp Enstitüsü, Üniversite Reformu (1933).

SUMMARY

The Early Lectures of Revolution History: Transition From Conferences Into Standard of Lectures (1934-1942)

This article investigates the period called the "conferences" era stretching from the time of beginning of the first lectures of Revolution History in Turkish Higher Education System in 1934 to the establishment of the Institute of Turkish Revolution History in 1942. The article focuses on the necessity, aims, contents and the teaching plans of the lectures of Revolution History. Additionally, the study also touches upon the changes observed in the lectures of Revolution History with the establishment of the Institute of Turkish Revolution History.

Key Words: Turkish Revolution History, Revolution Courses, Institute of Turkish Revolution History, University Reform (1933).

"Vakıa şudur: İnkılâp yürüyor ve Darülfünun geridedir".

Burhan Asaf, Kadro (Ağustos 1932).

"Esasen itiraf etmeliyiz ki, biz bile henüz inkılâbımızın tam izahını yapamıyoruz. Bu bakımdan da inkılâbımız büyük bir tarih meselesidir. Bu meseleyi vazeden Atatürk, hallini beşerin zekasına bırakmıştır".

E. Ziya Karal, Tarih Doçenti, Türk İnkılâbının Mahiyeti ve Önemi (1937).

Giriş

Cumhuriyetin ilk on yılı, bütün teşvik ve ısrarlara karşın, inkılâba dair Darülfünun'dan istenen yeni çalışmaların bir türlü geliştirilemediği yıllar olarak geçer. Cumhuriyetin birinci yılında gerçekleşen Tevhid-i Tedrisat ile üniversite-öncesi tüm eğitim sistemi büyük ölçüde reformize edilirken, kendisini yenileyebileceği ümidiyle üniversiteye -bu da o yıllarda ülkenin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünuna- ilişilmez. Ancak, 1932 yılına gelindiğinde Darülfünun'dan beklenen ümidin gerçekleşemediği yönündeki eleştiriler yoğunlaşmıştır. Dönemin ileri gelenlerine göre, Darülfünun'a verilen tüzel kişilik ve özerkliğe karşın üniversite, daha fazla içine kapanıyor ve üstelik ülkede devam etmekte olan inkılâp sürecine kayıtsız kalıyordu.

Yazılarda açıkça geçmeye ve dillendirilmeye başlanan eleştirilerin odağında, Darülfünun'un inkılâp hareketleri karşısındaki sessiz kalışı vardır. Sözgelisi yönetime yakın gazeteci F. Rifkî Atay, bir yazısında üniversitelerin Türk inkılâbına karşı *bitaraf* kalmasından yakınmakta ve üniversitelerin bazı inkılâp zamanlarında bilim kurumu özelliğinden sıyrılıp inkılâba hizmet etmesi gerektiğini, inkılâbı *kafalarda ve ruhlarda* yerleştirmenin üniversitenin en başta gelen sorumluluğu olduğunu savunmaktaydı¹. Bu konuda en çarpıcı açıklamayı dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey, olabilecek en anlamlı yerde, İstanbul Üniversitesinin yeni öğretim yılının açılış töreninde yapmıştı: "Memlekette siyasi, içtimai büyük inkılâplar oldu, Darülfünunun bunlara karşı *bitaraf müşahit* kaldı. İktisadi sahada esaslı hareketler oldu. Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti. Harf inkılâbı oldu, özdil hareketi başladı, Darülfünun hiç tinmedi. Yeni bir tarih telakkisi, milli bir hareket halinde ülkeyi sardı, Darülfünun da buna bir alaka uyandırmak için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lazım geldi. İstanbul Darülfünun'u artık durmuştu. Kendisine kapanmıştı²."

Darülfünun'un Türk inkılâbı konusundaki ilgisizliğine en önemli gösterge, bu konuda araştırma ve yayının yapılmamasıydı. Kadro yazarlarından Ş. Süreyya (Aydemir)'ya göre, darülfünun kürsüleri, Türk İnkılâbının kuruluşu hakkında orijinal bir tek eser, bir tek broşür ve hatta bir tek sayfa vermemişti³. Yunus Nadi'nin anılarında yer verdiği şu durum ise, Darülfünun'da yaşanan hayal kırıklığını yansıtmaktaydı: "Aramızdan [Lozan] gibi büyük inkılâbın yüksek ve derin manalarını yazacak iktidar ve salâhiyette henüz bir hoca zuhur etmemiş olduğunu elemle itiraf etmek mecburiyetindeyiz"⁴.

1. "Darülfünun", Cumhuriyet, 23 Temmuz 1932.

2. Hakimiyet-i Milliyet, 1 Ağustos 1933.

3. "Darülfünun ve İnkılâp Hassasiyeti", Kadro, S. 14 (Şubat 1933), s.8.

4. Aktaran M. Tahir Hatipoğlu. Türkiye Üniversite Tarihi, Selvi Yay, Ankara, 2000. s.116.

İmparatorluk merkezi kozmopolit kent İstanbul'daki Darülfünûn, Cumhuriyet'in onuncu yılında, hâlâ, Osmanlı geçmişinin izlerini taşır ve Ankara'daki rejime karşı muhalif unsurları barındırır. *Yeni* den yana olmayan öğretim elemanlarının bulunduğu Darülfünûn'un inkılâplara karşı ilgisiz kalması, kurumsal düzeyde Darülfünûn'un Cumhuriyet idealini paylaşmadığı yorumuna yol açmaktaydı. Öyle ki, inkılâp hakkında yazılacak esere para ödülü konmuş olduğu halde, bunun bile öğretim üyelerine ayrı bir çalışma yapmayı teşvik edemediği gözlenmişti⁵. Özellikle Darülfünûn Emîni'nin, üniversitesine yöneltilen genel eleştirilere verdiği yanıtta daha çok öğretim üyelerinin parasal sıkıntılarını dile getirdiği⁶ düşünüldüğünde, öğretim üyelerinin inkılâp hakkında kalem oynatmaması, Darülfünûn'undan beklenen toplumsal rolle bağdaşmamaktaydı⁷.

İnkılâp tarihi dersleri de, tam bu noktada, üniversite reformu⁸ tartışmaları sırasında gündeme gelir. Darülfünûn'a yöneltilen eleştiriler, gençliğe yönelik yaygın bir milli bilinçlendirmenin ve toplumsal eğitim seferberliğinin önemine dikkat çekmişti. Şu halde, inkılâp tarihi derslerinin ortaya çıkışıyla ilgili fikirsel temel, üniversite reformunun gerekçesini oluşturan üniversitenin rejime uygun yeniliğini gerçekleştiremediği biçimindeki eleştirel teze dayandığı söylenebilir. İnkılâp dersleriyle önce, rejimin kendisi, *ülkenin istikbâli* simgesi taşıyan üniversitenin gençlerine anlatılacaktı. Bu aynı zamanda, Atatürk'ün 1927'deki Nutuk'unda geçen *Gençliğe Hitabesi*'nde, Türkiye Cumhuriyetini genç kuşaklara bırakma deyişine uygun bir hareket olacaktı⁹.

O yıllarda inkılâp tarihi derslerini gerekli kılan başka etkenler de mevcuttur. Bunlardan biri, kara Avrupa'sında görülmeye başlayan totaliter rejimlerin güçlenmesi gelişmeleridir. Almanya, İtalya ve Rusya'da beliren tek partili ideolojik devletlerin kıskacında kalan Türkiye, bu ideolojilerin kötü etkisinde kalmamak ve özellikle üniversite gençlerini korumak için kendisini anlatacak bir derse ihtiyaç duymuştur.

İnkılâp tarihi dersinin ihdasına diğer bir etken, dönemin tarih çalışmalarıdır. Yüzyıllar boyu devam eden askerî yenilgiler nedeniyle moral çöküntüsü ve eziklik hissiyle yaşayan Türk milletine güven kazandırma amacıyla yürütülen çalışmalar sonucunda, 1931 yılında Türk Tarih Kurumu kurulmuştu. Türk Tarih Kurumu'nun ilk iş olarak Eğitim Bakanlığının işbirliği ile çıkarttığı dört ciltlik *Umûmi Türk Tarihi* kitabının son cildi *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* adını taşımakta ve bu yakın dönemin bir kesiti olan Cumhuriyet'e özel yer verildiğini göstermekteydi.

5. Burhan Asaf, "Üniversitenin Manası", *Kadro*, S. 20 (Ağustos 1933), s.24.

6. Ayhan Söyler, *Atatürk'ün Üniversite Reformu*, H.Ü. Atatürk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, s.59.

7. Darülfünûn kapatılırken, yeni üniversitenin toplumsal rolünü Maarif Vekili Reşit Galip, "*Türk inkılâbın ideolojisini üniversite işleyecektir. Herkes onun talebesidir*" sözleriyle açıklar.

8. 1933 Üniversite Reformu hakkında genel fikir edinmek için Yunus Kopal'ın şu yazılarına bakılabilir: "1933 Üniversite Reformu", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005 (6.baskı), s.322-329 ve "1933 Üniversite Reformunun Atatürk'ün Kültür Politikasındaki Yeri", *Prof.Dr.Abdurrahman Çaycı'ya Armağan*, Ankara 1995, s.345-353.

9. Hakan Uzun'un, dönemin gazetelerinden atıf yaparak verdiği şu haber Atatürk'ün gençlikle ilgili hissiyatını belli eder: "*M. Kemal Paşa'nın, Nutuk'unun sonlarına doğru, kısılan sesinin 'bilhassa bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum' cümlesine gelince, ahengi değişmiş gözlerinden yaşlar akmaya başlamıştır. Daha sonra M. Kemal Paşa, cebinden çıkardığı mendil ile gözlerinin yaşını silmiş ve alkış tufanı arasında kürsüden inmiştir*". "Atatürk Nutuk'unun İçerik Analizi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, S.2 (Güz 2005), s.133.

Üniversite reformuyla geçecek yeni atılımlar çerçevesinde İnkılâp Enstitüsünün kurulması; bu ortamda, daha da anlamlı hale gelir. İnkılâp Enstitüsü, Falih Rıfki (Atay)'nın deyişiyle Türk İnkılâbının *ana istikamet ve prensiplerinin* nesillere aktarılacağı ve bu işleviyle *manevi bir ocağ* haline geleceği bir kurum olarak düşünülür¹⁰. Bu sırada beyan edilen görüşlerde İnkılâp Enstitüsünden beklenen amaçlar çeşitli olsa da, hepsinde, inkılâp enstitüsüne yüklenen ideolojik misyon belirgindir. Bu konuda en açık görüşü Ş. Süreyya Aydemir ifade eder ve der ki, "*İnkılâp enstitüsünün görevi Türk İnkılâbının ideolojisini yapmaktır*"¹¹. Dolayısıyla bu noktada İnkılâp Enstitüsünün, o güne dek gerçekleşen inkılâplara bir ideoloji arayışlarının yaşandığı 1930'ların düşünsel zemini üzerinde kurulduğunu söylemek yerinde olur¹².

Hazırlığı yaklaşık on ayı bulan İnkılâp Enstitüsü, kağıt üzerinde 20 Haziran 1933 tarihinde açılır¹³. Resmi açılış ise 1 Mart'ta olması düşünülmüş ama, 4 Mart günü gerçekleşebilmiştir¹⁴. 1933-1934 öğretim yılının ikinci (bahar) döneminde belirlenen ilk ders programına göre Mart ayında İstanbul'da (bkz. Ek 1); Nisan ayında da Ankara'da dersler gerçekleşir. Bir yıla yayılan daha düzenli bir programa ise, 1934-1935 öğretim yılında geçilir¹⁵ (bkz. Ek 2 ve Ek 3). Dersin okutulmasıyla ilgili hüküm, 11 Ekim 1934 günü Bakanlar Kurulu'nun kabul ettiği İstanbul Üniversitesi yönetmeliği ile belirlenir¹⁶. Bu yönetmeliğin 54. maddesine göre, son sınıf öğrencileri bu enstitüye devam edecek ve yıl sonunda yapılacak sınavlarda başarılı olanlara bir sertifika verilecekti. Bu sertifikayı almak zorunluydu; aksi halde okuduğu bölümden diploma alamayacaktı. Bu derslere, kısa bir süre içerisinde, öğrencilerden başka halkın ilgi göstermesi karşısında Denizli Milletvekili Mazhar Müfit (Kansu) Bey 1 Nisan 1934'te derslerin herkese açık olması gerektiğine dair TBMM Başkanlığına bir önerge vermiştir¹⁷. Nitekim, alınan bir kararla öğrenciler dışında derse katılmak

10. "İnkılâp Enstitüsü", *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Mart 1934.

11. "İnkılâp Kürsüsünde, İnkılâp İlimleşmelidir", *Kadro* (Nisan 1934), S.28, s.6. Benzer bir şekilde, Nusret Kemal de bu enstitüyü *büyük ülküye* hizmet için kurulmuş, hatta dünyadaki bu tarzda ilk girişim olarak görmekteydi. Dahası, bu enstitü inkılâp gençliğine muasır medeniyete çıkma azmi verecek ve böylece Türk kültürünün Osmanlı *kâbusuyla* geçirdiği *devr-i fitret* sona erecekti. "İstanbul Üniversitesi ve Bir Terbiye Esası", *Ülkü*, c.2, Birinci Kanun 1933, s.381.

12. Tekin Alp'in *Kemalizm'i* (1936) ve Edirne mebusu ve Türk Tarih Kurumu üyesi Dr. M. Saffet Engin'in üç ciltlik *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri* adlı çalışmaları özellikle zikre değer. Yine bu ideolojik ararılar bağlamında *Kadro* dergisi hareketi ile (1932-34) ortaya konan fikirleri saymak gerekir.

13. Turhan Feyzioğlu, "Ana Çizgileriyle Atatürk'ün Hayatı ve Eseri (Kronoloji)" *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1987, s. 347.

14. İnkılâp Enstitüsü'nün açıldığı 4 Mart günü, üniversite reformunda büyük emeği geçen Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey hayatını kaybetmiştir. Burhan Asaf *anadan doğma inkılâpçı* olarak niteliği Reşit Galip'in hayatını kaybetmesini gazetesinde şöyle yorumlamıştır: "*Ne acıklı tesadüfler hokkabazdır şu hayat ki, İnkılâp enstitüsü açıldığı gün Reşit Galip'in gözleri kapandı*". *Hakimiyet-i Milliye*, 6 Mart 1934.

15. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü Katalogu (MGMK)*, (Katalog numarası: 030.10.142.13.4). 5 Aralık 1934 tarihli Maarif Vekili imzasını taşıyan bu yazı Başbakanlığa yazılmıştır. Bu belgede 1934-35 yılı Ankara Hukuk ve İstanbul Üniversitelerinde açılan İnkılâp Dersleri programları ilişikte sunulmuştur. Bu programda derslerin konulduğu gün ve karşılıklarına kısaltma olarak profesörlerin adları yazılmıştır.

16. *T. C. Resmi Gazete*, 24 Ekim 1934.

17. *BCA, MGMTK* (Katalog Numarası: 030.10.8.49.7). Denizli Milletvekili Mazhar Müfit (Kansu) Bey 1 Nisan 1934 TBMM Başkanlığına verdiği soru önergesinde şöyle demektedir: "*İstanbul üniversitesindeki inkılâp enstitüsü derslerine öğrencilerden başka bütün halk büyük bir heyecanla*

isteyenler kendilerine dinleyici kartı verilmek suretiyle takip edebilmesi sağlanmıştır.

İnkılâp dersinin adı, henüz üniversitelerde okutulmadan önce hükümet yanlısı gazeteye *Milli İnkılâp ve Tarihi* olarak yansımıştır¹⁸. Dersler başladıktan sonra, resmi olarak *Türk İnkılâp Tarihi Dersleri* denilir fakat, daha kısa *İnkılâp Dersleri* adı yaygınlaşır; buna karşılık, *İhtilâl Tarihi* deyimini pek kullanılmaz.

İnkılâp dersleri başladıktan sonra, bu dersin amacı daha net ortaya çıkar. Esasında dönemin dünya konjonktürü, dersin amacı önemli ölçüde açıklama getirir. 1930'ların başına damgasını vuran ekonomik kriz ve uluslararası politikada beliren gerilimler, inkılâp tarihi dersleriyle yeni rejimin kendisini halkına, özellikle aydınlarına daha iyi anlatmasına yöneltmekteydi. Bu bağlamda İnkılâp derslerini, özellikle inkılâpları ve ilk sıralarda şeflik-tek parti rejimini teorileştirmeye dönük önemli bir girişim olarak saymak gerekir.

Derslerin bir başka amacı, yüksek öğretim gençliğine inkılâp bilinci ve heyecanı vermek ve bunu sürdürmek içindir. R. Peker, dersin amacını şöyle açıklamıştır: *"İnkılâp devrini yaşamış, o devri hazırlamış insanların ruhunda en kuvvetli ileri hareket unsuru olan sıcaklığı ve heyecanı, ulusal çalışma hayatına çıkacak olan genç Türk nesillerine, yeni unsuru aşulamak ve onları yaşadığımız inkılâp prensipleriyle yetiştirip vazifeye hazırlamaktır"*¹⁹.

1. İlk İnkılâp Dersleri: Konferanslar (1934-1942)

İnkılâp Dersi, ilk kez 4 Mart 1934'te İstanbul Üniversitesinde o gün açılan İnkılâp Enstitüsünde verilmiştir²⁰. Ders için seçilen mekan, Zeynep Hanım Konağında eski Edebiyat Fakültesi binasının yanındaki ahşap konferans salonunudur²¹. İlk dersi, daha önce Hakimiyeti Milliye'nin verdiği habere göre CHP Genel Sekreteri Recep Peker

ilgi göstererek dersleri dinleme ve bu suretle İnkılâbımız tarihine vukuf peyda etmek üzere enstitüye gittikleri halde engellemelerle karşılaşarak, bu önemli derslerden halk istifadeden mahrum kalıyor. Halbuki, halkımızın bu heyecan ve dersleri takip hususundaki emel ve arzuları ne kadar şayan-ı şükran ise bu engellemelerle halkı inkısara uğratmak da o derce şayan-ı teessüftür. Dolayısıyla, halkın istifadesini temin için Vekatçe ne düşünüyorsunuz? Bu hususta sualime Mecliste şifahi cevap vermesini Maarif Vekaletinden rica ederim".

18. *Hakimiyet-i Milliye*, 4 Şubat 1934.

19. Recep Peker, *İnkılâp Tarihi Dersleri Notları*, Ankara 1935, s.13.

20. İlk inkılâp derslerinin, daha önce, 1925 yılında Ankara'da açılan Adliye Hukuk Mektebi'nin müfredat programına konan *İhtilaller Tarihi* adlı ders ile M. Esat Bozkurt'un aralıklarla da olsa verdiği söylenebilir. Sadık Erdaş, *Amaç ve Kavramlar Üzerine, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara 2005, s.1.

21. *İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları*, (haz. Oktay Aslanapa), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1997, s.9. Horst Widmann da kitabında, Zeynep Hanım Konağı ile ilgili şu bilgileri vermektedir: *"1. Dünya Savaşı başlarında sadrazam olan Sait Halim Paşanın halası ve Yusuf Kamil Paşanın eşi Zeynep Hanım'ın 1864 yılında yaptırdığı konağı iken, onun 1881'de ölümünden sonra çeşitli işler için kullanılan, 1909 reformu ile Darülfünun'a verilen ve sahibinin adıyla anılan binaydı. 1909-1942 yılları arasında İstanbul Darülfünun'ın Eminliğini (Rektörlüğünü), merkez örgütünü, Fen ve Edebiyat fakültelerini içinde barındıran bu büyük yapı, Vezneciler ve Laleli arasındaki bir yeri kaplamaktaydı. Üniversitenin simgesi haline gelen bu konakta 1912 yılından itibaren halka açık Darülfünun konferansları başlatılmış ve bu konferanslar 1942'ye kadar devam etmiştir. Ne yazık ki, Zeynep Hanım Konağı 1942 yılında içindeki tüm eşyayla birlikte yanmış, yerine bugünkü Edebiyat ve Fen Fakülteleri inşa edilmiştir". Atatürk ve Üniversite Reformu, (çev. Aykut Kazancıgil - Serpil Bozkurt), Kabcacı Yayınları, İstanbul 1999, s.80, ek-9.*

yapacaktı²²; ancak ilk dersi enstitünün açılışını yapan Maarif Vekili Y. Hikmet (Bayur) Bey vermiştir. Maarif Vekilinin ders veriyor olması, açılışı törenselleştirmiş ve derse katılım yüksek olmuştur. Derste, İstanbul'daki bütün yüksek okulların yöneticileri ve öğretim üyeleri hazır bulunmuştur. Ayrıca konuşma radyo ile yayımlanmış, ertesi günde yarı-resmi gazete olan Hakimiyet-i Milliye'nin ilk sayfasında haber olarak yer almıştır.

Hikmet Bey konuşmasında, *yarı müstemleke* olan Osmanlı Devleti'nin altı Avrupalı devlet (Rus Çarlığı, İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa, Avusturya) tarafından nasıl parçalanmak istendiğine, Birinci Dünya Savaşında müttefik devletlerin imparatorluk toprakları üzerindeki çıkar çatışmasına değinmiştir. Devletlerarası ilişkilerde *merhamet, aman ve insaf* kavramlarının olmadığını ve dolayısıyla *kurtların hareketleri*'ne benzetilebilecek uluslararası ilişkilerde dostluk ve düşmanlığın bir şey ifade etmediğini belirtmiştir. Hikmet Bey, Osmanlı Devletinin zayıflığını iki ana noktada toplamış; bunlardan ilkinin Kapitülasyonlar, diğerinin ise İslam Halifeliği kurumu olduğunu belirtmiştir. *İktisadi* kapitülasyonların devletin gümrük himayesini ortadan kaldırdığını ve bu yüzden milli bir sanayinin kurulamadığını; *adli* kapitülasyonların da yabancıların Türk mahkemelerinde yargılanmalarının yolunu bir yerde kapatarak onlara özellikle bayındırlık işlerinde gelir imkanı sağladığını ileri sürmüştür. İmparatorluğun diğer zaaf unsuru olan İslam Halifeliğinin sömürge olmuş ülkenin Müslüman tebaası için bir çekiciliğinin kalmadığını ve bu kurumun ayrıca iç siyasette de hükümetin üstünde ayrı bir güç olduğunu söylemiştir.

Başvekil İsmet (İnönü) Beyin ders-konuşması ise, açılıştan on altı gün sonra -20 Mart 1934 günü- Ankara'da (Hukuk Fakültesinde) gerçekleşmiştir²³. İlk inkılâp dersleri arasında, Başbakan İsmet İnönü'nün verdiği ders ayrı bir önem taşır. Bu önem, kuşkusuz onun devlet nezdindeki konumundan kaynaklanmaktadır. Başbakan düzeyinde birinin üniversitede ders biçiminde konferans vermesi o güne dek görülüş değildir.

İsmet (İnönü) Bey, konuşmasında Türk İnkılâbına ilişkin genel görüşlerinden öz olarak söz etmiştir. Ona göre, Türk İnkılâbı, sadece yabancıların istilasına karşı gerçekleşen vatan savunması olamazdı; bundan başka Türk milletinin Osmanlı düzenine karşı bir varolma mücadelesiydi. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında başlayan ıslahat girişimleri ile Türk inkılâp hareketleri arasında bir bağ yoktur. Türk İnkılâbı milli ve dahilî yapısı itibarıyla bağımsız ve özgün bir harekettir. Çünkü, son yüzyılın ıslahatları *dört duvarı kalın bir hücre* içinde gerçekleşen realitelerden uzak reform hareketleriydi ve bu yüzden Türk milletini kurtuluşa götüremezdi.

22. "İnkılâp Enstitüsü 1 Martta açılıyor", *Hakimiyet-i Milliye*, 4 Şubat 1934.

23. "İsmet Paşa Dün İnkılâp Tarihi Kürsüsünde, Türk İhtilâlinin Ana Prensiplerini İzah Etti", *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Mart 1934. Bu konuşmanın tamamı ayrıca, *Ülkü-Seçmeler*, (Yayına hazırlayanlar: Zerrin Bayraktar-Cem Alper), Ankara 1982, s.184-190.

Türk İnkılâbının kurtuluş savaşından sonra devamını ise İnönü, konuşmasının ilerleyen cümlelerinde Türk milletinin *yüksek bir cemiyet* olması biçiminde açıklamıştır. İnönü'ye göre, toplumun mutluluğu için, hiçbir dogmaya ve dar düşüncelere körü körüne bağlanmamak hayatın *inkılâbi* mahiyetidir. İşte bu nokta, Türk İnkılâbının muhafazakar eski rejimlere ve belirli çerçeveler içinde yer alan iddialara karşı da bir farklılığı, hatta üstünlüğüdür. Öyleyse, inkılâp *davasının* iki yolu vardır: Bunlardan ilki, kazanılanlar kaybedilmemeli, geçilen yollardan geri dönülmemelidir; diğeri ise, toplum ihtiyaçları için yapıcı değişiklikler gerçekleştirmelidir.

Konuşmasının son bölümünde İnkılâbın ekonomik cephesine değinen İnönü'ye göre Türk İnkılâbı, toplumun ekonomik gelişmesi için *devletçe tedbirler* almayı görev sayar. Devletçi tedbirler, izlenen her ekonomik politika gibi dönemin koşullarının bir yerde zorladığı *amelî* bir alandır ve bu bireysel faaliyetlerin alanını daraltmaz, aksine bu alanı verimli kılmaya yarar. İnönü, konuşmasının sonunda da İnkılâbın ilk bakışta *zızzak* yaptığı zannı veren yanlarının görülebileceğini, ama bunun hayatın dinamik yapısından kaynakladığını belirtir. Ona göre, hayat şartlarından doğan unsurları dikkate almak ve gerektiğinde bu yönde değişikliğe gitmek İnkılâbın ana hattıdır: “*Size Türk İnkılâbının bir takım nazari prensipleri ilk anda birden ifade, ilan eden ve onları tatbikçe çalışan usul yerine bizde, milli ülküyü ve büyük ana hatları gözde tutan ve tatbikatta her lüzum karşısında, müteakiben, fakat durmadan, tedbirini bulan, usul carî olmuştur*”.

Yönetim çevresinin zihniyetiyle yaklaşan Falih Rıfkı (Atay)'nın İsmet Paşa'nın konferansıya ilgili izlenimlerini aktarmakta da fayda var: “*İsmet Paşa bir hakikat üstünde ısrar etti: Türk varlığı, Türk istiklali demektir. (...) İsmet Paşa gene aynı konferansında Türk İnkılâbının devam etmekte olduğunu izah etti. (...) İsmet Paşa'nın dersini sık sık hatırlayacağız: Ve hiçbir satırının soğumasına ve donmasına imkan bırakmayacağız*”²⁴.

İnkılâp derslerini verecek olanların kimler olduğu Hikmet Beyin ilk konferansında açıklanır. Hikmet Bey konuşmasında, kürsünün profesörlerini şöyle tanıtmıştır: “*Şüphesiz ki bu kadar büyük ve şümüllü bir İnkılâbı bir kişinin anlatmasına imkan yoktur. Askeri ve dahili kısmı milli mücadelenin başından beri bu işlerle selahiyetle alakadar olan, müteaddid defalar vekalet mevkilerini işgal eden C.H.F. Umumi Katibi Recep Bey, hukuk ve iktisat kısmını da gene milli mücadelenin başından beri milli devletin hukuki ve iktisadi inkılâplarıyla vekil sıfatıyla fiilen alakadar olan Mahmut Esat ve Yusuf Kemal Beyler anlatacaklardır. İnkılâpın harici siyaseti milli mücadele başından itibaren milli hükümetin umuru siyasiye müdürlüğünde bulunmuş olmak sıfatıyla ben anlatacağım*”.

Bu sözlerden anlaşılacağı gibi, inkılâp derslerini önde gelen dört politikacı verecektir:

1- Recep (Peker) Bey,	Kütahya Mebusu ve CHP Katibi Umumi
2- Mahmut Esat (Bozkurt) Bey,	İzmir Mebusu
3- Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey,	Sinop Mebusu
4- Yusuf Hikmet (Bayur) Bey,	Manisa Mebusu ve Maarif Vekili.

24. “İnkılâp Dersi”, Hakimiyet-i Milliye, 24 Mart 1934.

Bu derslerde, Y. Hikmet Bey tarihi, M. Esat Bey hukuki, Recep Bey siyasi, Y. Kemal Bey de ekonomik olarak Türk İnkılabına izah getireceklerdir. Maarif Vekilligince bir süre sonra belirlenecek ders programında, profesörlerin adları kısaltma olarak şöyle belirlenir: "Re= Sayın Recep, C.H.F. Genel Yazganı, Es=Sayın Prof. M. Esat Bozkurt, Hi= Sayın Hikmet, Ke=Sayın Prof. Yusuf Kemal"²⁵.

İnkılâp derslerini verecek kişilerin siyasilerden seçilmesi, sadece konusunda uzman öğretici kadrosunun eksikliği ile açıklanamaz; aslında bu, yönetimin bilinçli bir tercihidir de. Bu kararın da ardında özellikle Atatürk'ün etkisi belirgindir. Örneğin Bozkurt, göreve getirilişini açıkladığı ilk konferansında, *Büyük Şef* Atatürk'ün kendisinden *ihtilâlin* hukuk tarihini Türk gençliğine anlatmasını istediğini ve dönemin Maarif Vekili'nin de kendisine bu *ciddi işi* bildirdiğini, o sıra Selçuk'ta çiftliğinin başında bulunduğu halde bu işi yapıp yapmayacağını düşünmeden kabul ettiğini söyler²⁶. Ayrıca bu kişiler, *modernleşme* olarak formülleşen inkılâplar döneminin, Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana içindedir zaten. Nitekim Hikmet Bey, bu kişileri tanıtırken onlar için *Milli Mücadelenin başından beri* İnkılâbın içinde olduğuna özel vurgu yapmıştır. Dolayısıyla, onlar da, başından itibaren en üst düzeyde aldıkları görevlerle inkılâpçı adımların gerçekleştiği süreci yaşamak gibi ortak paydalarının olması, Türk inkılâp tarihinin içeriden yorumlanmasına imkan sağlayacaktı. Bu açıdan bakıldığında denilebilirdi ki, ders veren bu milletvekilleri için inkılâp dersi, bilim meselesinden çok inanç meselesiydi²⁷.

İlk dersi veren Maarif Vekili Hikmet Beyin, konuşmasının hemen başında İnkılâp tarihini dört kısımda gördüğünü açıklaması, dersin öğretim planını da ilk günden belirlemiş olur. Ona göre, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı, İnkılâbın askeri ve siyasi kısmıydı. Bundan sonraki kısım *1300 yıllık esasların değiştiği* hukuktu. Son kısım ise, *dükkan ve el sanayinden çağdaş sanayiye geçişi* sağlayacak ekonomi idi²⁸. Hikmet Beyin bu sözlerinden, Türk İnkılâpını genel hatlarıyla dönemselleştirmek mümkündür:

1914-1923 yılları askeri ve siyasi,

1923-1929 yılları hukuk,

1929-1934 yılları ekonomik dönem.

Ankara Hukuk Fakültesinde ilk dersi veren Başvekil İnönü'nün konferansı da bu dört kısma kısa bir değinişle geçer. Hem Başbakanın, hem de Eğitim Bakanının konuşması birlikte değerlendirildiğinde Türk inkılâp hareketinin başlangıcı ile son dönem Osmanlı reformlarının ilişkilendirilmemesi dikkat çeker. Bir başka deyişle, Türk İnkılâbı, geçmiş bağlantısı olmayan yepyeni bir rejimi simgelemektedir.

Dersi veren milletvekili profesörlere taksim edilen bu görev karşılığında, onlara belirli bir ders ücreti takdir edilir. Devletin bütçesinden, inkılâp derslerini veren öğretim

25. BCA, MGMK (Katalog Numarası: 030.10.142.13.4), s.7.

26. M. Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, İstanbul Üniversitesi İnkılâp Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1940, s.5.

27. Nihat Erim, M. Esat Bozkurt'un ölümü karşısında, onun için şöyle yazar: "Devlet adamı olarak hoca olarak hep dava ardında yürümüş, şeflerine karşı derin bir inan beslemiş ve etrafına aynı yolda telkinlerde bulunmuştur". "Mahmut Esat Bozkurt İçin" *Ülkü*, 1 İkinci kanun 1945, s.5.

28. *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1934.

elemanları ve onların yardımcılara ayrılan ödeneklerin, kimlere ve ne kadar olduğu hükümet kararname ile ortaya konulur. Bir fikir vermesi için, elde olan 1937 yılına ait belgeye göre²⁹ İnkılâp dersleriyle ilgili belirlenen ödenek miktarını aşağıdaki tabloda gösterebiliriz.

Kimlere	Ücret (bir ayda)
Dört Milletvekili Profesörden her birine	203 lira
Milletvekili Profesörlerin yanında çalışan Doçentlere her ders saati için	10'ar lira
Bu derslerin Haziran ve Temmuz devresiyle Eylül devresi sınav kağıtlarını inceleyen İnkılâp Tarihi Doçentlerine	200 lira [maktuan (toptan)]
İnkılâp kürsüsü konferanslarına ait işlerde çalışan memura her konferans hazırlık mesaisi için	6 lira

2. TİTE'nin Kurulmasından Sonra İnkılâp Dersleri: Esaslı Dersler (1942-...)

1942 yılına gelindiğinde, bu derslerin belirli bir programa bağlanması, bu dersleri verecek kadronun oluşturulması ve konularında araştırmalarda bulunup yayın yapılması için bir örgütlenmeye gidilmesi gerekmişti. Bu konudaki açıklamayı, 1 Ekim 1941 tarihinde mutlak meclis açış konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yapmıştır. İnönü, konuşmasında “şimdiye kadar konferans biçiminde verilen derslerin yüksek öğretim kurumlarında İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi” ve bu konuda bilimsel incelemeler yapmak ve yaymak için ayrıca bir de *Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü* kurulmasının kararının verildiğini söyler³⁰.

İnönü'nün konuşmasında geçen bu tek paragraflık bölüm, hükümet düzeyinde yüksek bir buyruk olarak telakki edilmiş ve çok geçmeden Eğitim Bakanlığı tarafından konuyla ilgili bir tasarı TBMM'ye getirilmiştir³¹. Tasarı, genel kurula getirildiğinde, söz alan milletvekillerinin hiç biri *mucip sebepleri* fazla açıklamaya gerek duymayarak tartışmamışlardır bile. Bütün milletvekilleri böyle bir kurumun amacını yerinde, yapacağı çalışmaları da faydalı görmüştür. Örneğin İstanbul milletvekili İbrahim Alâeddin Gövsâ'ya göre TİTE'nin amacı “Cumhuriyet rejiminin şuurunu gençliğe telkin etmek ve İnkılâbı ilmi bir şekilde tedvin etmektir”³². Maarif Vekili H. Ali Yücel de istiklal savaşının ve inkılâpların *ilim gözü ile ve eliyle* incelenmesini ve ortaya çıkartılan gerçeklerin bugünün ve yarının Türk gençliğine *telkin edilmesini* TİTE'nin sağlayacağını savunur³³.

29. BCA, MGMK (Katalog Numarası: 030.10.77.70.11).

30. Kâzım Öztürk, *Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M. Açış Nutukları*, Ak Yay., (Baha Matbaası), İstanbul 1969, s.330.

31. BCA, *Bakanlar Kurulu Kararları* (1928 ve Sonrası) Kataloğu (BKKK), (Katalog numarası: 30.18.1.2.108.45.5).

32. “*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*” *Kurulması Hakkında Kanun Ve Müzakereleri*, Maarif Matbaası, Ankara 1942, s.34.

33. İnkılâp dersi veren dört milletvekilinden biri olan Y. Hikmet Bayur, Atatürk'ün ölümünden sonra yazabildiği kitabının ilk satırlarında, Atatürk'ün bu enstitü ile tarihin son devresi için bir *inceleme*

TİTE'nin kurulması hakkında kanunun görüşülmesi sırasında, kimi milletvekilinin inkılâba bakışını nispeten anlamak için Meclisteki bazı tartışmaları aktarmak yararlı olabilir. Çünkü, TBMM'de esas görüşülen konu üzerinde neredeyse hiç durulmamış ve böyle bir ortamda da tartışma konusu, gerçekte yeri bile değilken tasarının *dili* konusuna kayabilmiştir. Tartışma, Eğitim Komisyonunun, Bütçe Komisyonundan gelen raporunda fikirleri daha açık ifade edeceği zannıyla öz Türkçe'ye biraz daha yaklaşan bazı küçük değişiklikler yapmasından kaynaklanmaktaydı. Bursa Milletvekili Nevzat Ayas'a göre bu değişiklikler sadece şekli değil, esasa ait değişiklikler getirmekteydi. Bu görüşe, Maarif Vekaletince hazırlanacak ayrıntılı bir ders programının çözümleneceği inancıyla karşı çıkıldı. Tartışmanın kapandığı bu noktada, tasarının geneli hakkında söz isteyen İstanbul Milletvekili General Kazım Karabekir'in, tasarıda kalmasını istediği bir ricası, bitmiş gibi görünen dil tartışmasını, bu kez daha da büyüterek yeniden açtı. Karabekir, tasarıda geçen *İstiklal Savaşı* tabirindeki *savaş* kelimesinin *harp* kelimesini karşılamadığını, çünkü savaşın hayat mücadelesi gibi uğraşmak, çabalamak anlamlarını ifade ettiğini, yürürlükteki anayasada da harp kelimesinin açık bir şekilde geçtiğini ileri sürdü. Bu sözlere karşılık, Hikmet Bayur Türkçe'yi küçük gören zihniyetle mücadele etmenin de Türk İnkılâbının bir aşaması olduğunu söylerken; Kütahya Milletvekili Besim Atalay da bu gibi yeni kelimelerin bir süre sonra insanların dimağına zaten yerleşeceğini ifade etmiştir. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel ise, savaş kelimesinin sadece harbe ait bir terim olmadığını, ondan daha geniş bir anlam içerdiğini ve bu yüzden özellikle tercih edildiğini şöyle aktarmıştır: "*Biz, İstiklal mücadelesinin harp kısmını tetkik edecek değiliz. O devir içerisinde söylenen ve bugün dahi söylendiği zaman aynı heyecanı, aynı coşkunu duyguları içerimizde bulduğumuz türkülerini de toplayacağız. Onun notasını alacağız, hatta plağa geçireceğiz. O zaman yazılmış bir yazıyı, o zaman söylenmiş bir sözü alacağız. Bunlar harp mevzuuna girer şeyler değildirler sanırım*". Dönemin genel dil sorununa işaret eden TBMM'deki bu tartışma, görüşmelerin ayrıntısına giriyor gibi gözükse de, bazı milletvekillerinin inkılâp tarihine bakışını bir ölçüde yansıtır.

İnkılâp derslerinin bilimselliği için TİTE'nin ayrıca *belge merkezi* olması gerektiği görüşü herkesin katıldığı bir noktadır. Ancak bu konuda, özel kişilerdeki belgelerin kanun yoluyla mı, yoksa bir bedel ödeyerek mi alınacağı üzerinde yeni bir tartışma çıkmıştır. Kütahya Milletvekili Recep Peker, enstitüye verilmeyen veya verilmek istenmeyen belgelerin temini konusunda, bu işin hükümet organının görev alanına girmesini ve gerekirse devlet gücünün kullanılmasını önerirken; Refik İnce de elde edilemeyen veya satın alınamayan belgelerin sahiplerine en sonda ceza tesis edilmesini istemiştir. Kazım Karabekir ise, zorlama yollarının uygun bir hareket olmayacağını, bunun yerine, belge verme işinin kişilerin kendi isteğine bırakılmasının daha doğru bir yöntem olacağını ifade etmiştir.

Bu arada TBMM'deki görüşmelerde inkılâp tarihi dersleri için kaynak eser olarak anılardan söz edilir. Bu konu üstünde duran Karabekir Paşa, 18. yüzyılda ileri ülkelerde yaygınlaşmış olan anıların önemini şu sözleriyle vurgular: "*Hatıralar yazılmak ve henüz sağ olanlardan ve vaka mahallerinden inceden inceye her vakayı tetkik etmek için*

ocağı olmasını istediğini, o kürsüden ders verenlerin bu yoldaki çalışmalarının semerelerinden büyük faydalar doğacağına inancı olduğunu yazmaktadır. Y. Hikmet Bayur, *Türk İnkılâp Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983, s.XI.

irfan sahiplerimizin iş başına koşması ve yaptıkları işleri daha ziyade genişletmeleri üzerlerine borçtur. Eğer bu milli âbide, hadiselerin üstlerini örten örtüleri kaldırarak, hatta en ince tozlarını silerek, yeni nesillerin önüne konulursa, işte o zaman hakiki milli şuur ve milli heyecan uyanır ve gençlikte daha büyük fedakarlık ve hakseverlik şüphesiz ki, uyanacaktır". İnkılâp dersleri için yayımlanacak anılardan başka, özellikle bir kaynak eser önerilir ki bu; Manisa Milletvekili Refik İnce'nin *inkılâp kur'anı* dediği Birinci TBMM'nin açık ve hatta gizli oturum tutanaklarıdır. Birinci Meclis tutanaklarının devletın kuruluş nedenine en iyi açıklama getiren metin olduğu dile getirilir. Sorumlu kişi olarak Maarif Vekili H. Ali Yücel de, inkılâp tarihinin her yönünü ilgilendiren tüm şeyin kendileri için değerli olduğunu, dolayısıyla kaleme alınan anıların yayımlanmasının önemli olduğunu ve ayrıca TBMM tutanaklarının yeni harflerle çoğaltılacağını söylemiştir.

Bursa Milletvekili Nevzad Ayaş'ın deyişıyla hükümet için övülecek bir teşebbüs mahiyetinde olan Türk İnkılâp Enstitüsü'nün kurulması ile 1942'ye kadar siyasiler (milletvekilleri) tarafından konferans biçiminde verilen dersler, üniversitelerin görevli öğretim üyelerine (profesör ve doçentlere) bırakılmış ve bundan sonra İnkılâp Dersleri de önemini yitirmeden diğer derslerden biri olarak işlenmeye devam etmiştir. Böylelikle, Enver Ziya Karal'ın ifadesiyle *"inkılâp tarihinin şimdiye kadar bir bütün olarak kavranmasına engel olan"* bu öğretim, bundan sonraki derslerle *ileri bir topluluk* gösterecekti³⁴. Enstitünün kurulmasıyla inkılâp derslerine bilimsel bir yöntem kazandırılacağı, yeni belge-bilgilerle konuların daha da detaylandırılacağı nerdeyse ortak görüştür³⁵.

1942'de kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İnkılâp Tarihi dersleriyle amaçlananı önceden belirlenen biçimiyle büyük ölçüde benimser. TİTE Tasarısının gerekçesinde³⁶, inkılâp dersleriyle yüksek öğretim gençliği tarihi nedenlerini, ne şekilde ortaya çıktığını, rejimin ana ilkelerinin hangi hayat zaruretlerine" dayandığını öğrenecek ve ayrıca bir taraftan aldığı milli terbiye, diğer taraftan bu dersler yoluyla varacağı inançla karşısında kalması mümkün ve muhtemel ülke sorunlarını aynı inkılâpçı ve yapıcı zihniyetle çözümleyebilecek ve böylece toplumun gelecek hayatında görev almaya hazırlanacağından söz edilmekteydi. TİTE'nin başına müdür olarak getirilen E. Ziya Karal inkılâp dersleriyle, daha enstitü kurulmadan önce gençlere şu noktaların öğretileceğini yazmıştı³⁷:

1. *Türk vatanının, çok çetin şartlar içinde, ecnebi istilasından kurtulması,*
2. *Yeni Türk devletinin kurulması ve yükselmesi için büyük şeflerimizle elbirliği yapan milletimizin çalışması,*
3. *Türk cemiyetinin medeni inkılâp merhaleleri,*
4. *Türkiye Cumhuriyeti rejiminin sağlam ve sıhhatli bünyesi".*

34. "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü", *Ülkü* (Yeni seri), S.5, 1 Birinci Kanun, 1941.

35. Manisa Milletvekili Refik İnce'nin ifadesiyle kutsiyet verilen bir dava, ağızdan ağza intikal eden hikayelerle değil, artık devletin esaslı çalışmaları arasına girmişti. 39-40.

36. "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" *Kurulması Hakkında Kanun ve Müzakereleri*, s.10.

37. *Ülkü* (Yeni seri), S.5, 1 Birinci Kanun 1941, s.7.

TİTE, dersin nasıl okutulması gerektiği konusunda ortak bir taslak önerisi getirmiştir³⁸. 1942'de belirlenen bu çerçeve programında³⁹ inkılâp tarihi iki kısımda ele alınır. *Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılâpı Tarihi* başlığını taşıyan birinci kısım, Mondros Mütarekesi'nden başlayıp İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen gelişmeleri içerir⁴⁰. *Türkiye Cumhuriyeti Rejimi* adını taşıyan ikinci kısımda da, rejimin tanımı, nedenleri, yapısı, rejimin esasları, nitelikleri, diğer rejimlerle karşılaştırılması, rejimin dünyada yankıları, geleceği gibi konular yer alır.

TİTE'nin kurulmasıyla dersin adında bir değişikliğe gidilmez. Gerçi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Ekim 1941 Meclis açış konuşmasında bu dersten *İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi* diye söz etmiştir ama, bu isim de resmîyet kazanmamıştır. 15 Nisan 1942'de gerçekleşen TBMM'deki Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurulması hakkındaki kanun tasarısının görüşülmesinde Kastamonu Milletvekili Abidin Binkaya'nın enstitünün isminde, İnkılâbın Türkçe karşılığı *devrimin* niçin kullanılmadığını sorması ve buna karşılık Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in anayasanın „Türkçeleştiği vakit bunun değişebileceğini söylemesi“⁴¹, 1968'de TİTE İlmi Danışma Kurulu'nun bu dersin ismini *Türk Devrim Tarihi* olarak değiştirdiğini göz önüne aldığımızda⁴² zikre değer.

TİTE'nin kurulmasından sonra değişmeyen bir şey daha vardır ki; bu da Türk inkılâp hareketinin 1919 yılında başlatılmasıdır. Bunun anlamı, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan reform hareketlerinin Türk inkılâp hareketiyle bir ilinti kurulmamasını gerektirmesidir.

3. İlk İnkılâp Dersi Kitapları

Daha çok ders notları biçiminde değerlendirilebilecek Türk inkılâp tarihine ilişkin ilk kitaplar, dersi veren dört milletvekili *profesörün* Cumhuriyet'e bakışını yansıtmaya açısından tarihi belgelerdir. Bu çerçevede, onların kitaplarının içeriğine kısaca göz atmak, inkılâp derslerinde işlenen temaları belirlememize yardımcı olur.

Recep (Peker) Beyin kitabı *İnkılâp Dersleri* adını taşıyarak 1935 yılında Ankara'da Ulus Basımevi'nde basılmıştır⁴³. Peker'in verdiği her ders, belli başlıklar altında işlediği konular olmuştur; dolayısıyla onun kitabındaki bölümleri belirleyen de bu ders konularıdır. Dokuz bölümden oluşan Peker'in ders notları şu başlıkları taşımaktadır: 1- İnkılâpın Manası, 2- Hürriyet İnkılâpı, 3- Sınıf İnkılâpı, 4- Sınıf İnkılâplarının Reaksiyonları, 5- Siyasal Partiler, 6- Siyasal Partilerin Çeşitleri, 7- Muhtelif Siyasal Partiler, 8- Siyasal Partilerin Tatbik Şekilleri, 9- İstiklal.

38. Toktamış Ateş'e göre bu öneri etrafında bir fikir birliği yoktur. *Türk Devrim Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1982, s.3.

39. *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s.23-29.

40. Sözü edilen bu birinci kısım; A-Birinci Dünya savaşının sonundaki Osmanlı Devletinin durumu, B- Milli Mücadelenin başlaması, C- B.M.M. Hükümetinin Kurulması, D- B.M.M.Hükümeti ve Kurtuluş Harbi, E- İnkılâp Hareketleri ve siyasi cereyanlar (Lozan sulhünden Cumhuriyet ilanına kadar), F-Cumhuriyetin ilanı, G- İnkılâp Hareketleri ve Siyasi Cereyanlar (Cumhuriyet Devrinde), H- Cumhuriyet Devrinde Dış siyaset adlarıyla kendi içinde bölümlere ayrılır.

41. *“Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü” Kurulması Hakkında Kanun Ve Müzakereleri*, s.62.

42. Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s.5.

43. Peker'in *İnkılâp Derslerinin* ikinci baskısı yine Ulus Basımevi'nce birinci baskısından bir yıl sonra 1936'da, üçüncü baskısı ise Birikim Yayınları'nın (İstanbul) çıkarttığı *Toplum ve Bilim* dergisinin özel sayısında (18, 19, 20, 21,22) 1983'te basılmıştır. Bu son baskısından bir yıl sonra da İletişim Yayınları'nca (İstanbul) kitabın dördüncü baskısı gerçekleştirilmiştir.

Peker, kitabında, Türk İnkılâbının askeri ve iç siyasetteki boyutlarını, İnkılâbın getirdiği yeni anlayışları ve bunların diğer ülkelerle karşılaştırmasını yapar⁴⁴. Peker'in derslerinde özellikle "inkılâp" kavramı göze çarpar. Ona göre inkılâp, "bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski haksız ve zararlı ne varsa bunları birden yerinden söküüp onların yerine ileriye, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymak" demektir⁴⁵. Geçmişten gelen köklü geleneklerin karşısında gerektiğinde zora başvurarak ilerici inkılâpların gerçekleşmesini mümkün görür. Bu yaklaşımla, toplum için iyinin ve doğrunun ne olduğunu bilen bir partinin (kadronun) varlığına gönderme yapar. Diğer taraftan Peker, Osmanlı tarihini yok sayarak Fransız İhtilali ile başlayan Avrupa'daki *hürriyet İnkılâbı* dönemini eleştirir. Bu eleştirinin temelinde, Avrupa'nın hürriyet hareketleri ile büyük oranda sarsıldığı düşüncesi yatar. O halde, *mürteci* unsurlara söz hakkı veren meclisli rejimlerin, devlet aygıtını yadsıyan bireyciliğin, sınıf eylemlerine yol açan özgürlük ortamlarının karşısında Türkiye, kendine özgü ve başkasına benzemeyen ulusalcı yapısıyla sorunlarını çözebilir.

Diğer kitap olan Tengirşenk'in *Türk İnkılâbı Dersleri-Ekonomik Değişmeler* ise, İstanbul Üniversitesi Öğrenci Cemiyeti yayını olarak 1935'te yayımlanmıştır. Tengirşenk'in kitap içeriğinde, Peker'in ki gibi, her ders ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Beş ders boyunca geçen bölüm, Osmanlı Devleti döneminden gelinen zamana Türkiye'deki genel ekonomik değişmeleri inceler. Altıncı ders *Nüfusta Devrim*, yedinci ders *Tarımda Devrim*, sekizinci ders *Endüstride Devrim*, dokuzuncu ders *Taşımada Devrim* ve son ders *Tecimde [Ticaretde] Devrim* başlıklarını taşır.

Kitabın bazı yerlerinde karşımıza çıkan soru cevaplı diyalog Tengirşenk'in dersinin sıcak havasını yansıtır. Üstünde durulan esas konu Türk İnkılâbının ekonomik değişmeleri olunca, temel ekonomi bilgisinin araçları olan sayısal veriler, rakamlar ve istatistikler verilir. Tengirşenk'in ders notlarında, Türk ulusunun kurtuluşunu överken abartının sınırlarına yaklaşan söylemi dikkat çeker. 1920 koşulları betimlenirken "dünyanın bütün ateşlerinin Türkiye'nin başına yağdığından, yarınki mevcudiyetinin hazin bir şüphe altında iken, vatandaşların yalınayak ve sopa ile müstevilere karşı koymaya çalıştığından ve hazinede bir tek liranın yokluğundan" söz edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

İnkılâp tarihi ile ilgili bir diğer kitap, Mahmut Esat Bozkurt'un 1940'da basılan *Atatürk İhtilâli* adlı eseridir⁴⁶. Bu kitap, aynı zamanda, İstanbul Üniversitesi İnkılâp Enstitüsü'nün ilk önemli yayınıdır.

Bozkurt, kitabına 15 Eylül 1937'de *Atatürk'e* başlığıyla yazdığı şiirimsi şu satırlarla başlamıştır⁴⁷:

44. Peker'in kitabı için açık bir eleştiriyi, daha sonraki yıllarda Peker'in muhalifi olacak Samet Ağaoğlu'nda görüyoruz: "(...) çocukça deliller, basmakalıp mukayeseler, mesnetsiz, vesikasız iddialarla dolu ders notlarını gözden geçirdiği vakit kendisinin gerçek bir profesör olduğuna inanıyor, üniversitede mütevazî, sakin, malîçup arkadaşlarına da yüksekten bakarak ders vermekten çekinmiyordu" der. *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.131.

45. Peker, a.g.e., s.7.

46. Bu kitabın ikinci baskısı Altın Kitaplar'dan (İstanbul) 1967 yılında, üçüncü baskısı da okurlarına dağıtılmak üzere Cumhuriyet gazetesi tarafından 1997 yılında gerçekleştirilmiştir.

47. Bozkurt, a.g.e., s.IX.

"Bu kitapda..
Eserini anlatmağa çalıştım.
Yapabildim mi?
Ummuyorum.
Sen ve eserin o kadar yüksek ki;
Erişilmesi çok güç!"

Bu satırlar, Atatürk hayattayken kitabın çıkamamış olmasının Bozkurt da yarattığı teessürü yansıtır. Çünkü devam eden cümlelerinde Bozkurt, Atatürk'ün huzuruna "param parça olmuş bir gönülle, öksüz kalmış, yurtık pırtık bir kitapla çıktığını" yazmaktadır.

Bozkurt, kitabını aslında üç cilt (kendisi *bölüm* der) olarak tasarlamıştır. *Atatürk İhtilâli* adını taşıyan ilk cildinden sonra, ne yazık ki diğer iki cildi onun sağlığında yayımlanamamıştır⁴⁸. Eğer gerçekleşseydi, kitabın ikinci cildinde Bozkurt'un *insan üstü hadiselerinin ifadesi* dediği İstiklal Savaşı evresi anlatılacak; üçüncü cildinde de Cumhuriyetin kurulmasından sonda hukuk, ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmelere yer verilecekti.

Tek cilt olarak yayımlanabilen *Atatürk İhtilâli* kitabında, içindekiler dediğimiz bir çizelge yer almaz. Bununla birlikte kitabın içeriğinde göze çarpan bozuk redaksiyon, yapılan çeşitli atıflarla birlikte iyice kafa karıştırır. Nazizm'den Faşizme, Magna Carta'dan Fransız İhtilaline, Hanya Fatihî Yusuf Paşa'dan Belgrad Paşasının beygirine kadar pek çok konudan söz edilir. 500 sayfayı aşan bu hacimli kitaptaki bilgi yığını kuşkusuz yazarının bilgi dağarcığının genişliğiyle ilgilidir. Ancak, yazarın bu yöntemi Türk inkılâp tarihi ile doğrudan irtibatlandırılmadığı için eleştirilir. Örneğin Ş. Süreyya Aydemir bir kitabında, "Mahmut Esat Bozkurt'un kitabı, parçalı bohçadır. Hayat, ölüm nedir= Locke kimdir gibi İnkılâp dersleriyle ilgili olmayan konulardan bahseder" der⁴⁹. Kitabın sonunda ilâve edilen yeni dipnotlar ve diğer ek notlar, zaman geçtikçe kitabın yeniden gözden geçirilip eklemeler veya çıkartmalarının yapılabileceğini gösterir.

Bozkurt'un kitabına uygun gördüğü isim *Atatürk İhtilâli* olunca, kitapta ihtilal kavramı üstünde uzunca durulur. Önce ansiklopedilerde yer alan ihtilal tanımları karşılaştırmalı ele alınır; sonra, Locke'den Rousseau'ya, Kant'dan Karl Marks'a kadar yakıncağın siyaset filozoflarının ihtilale ilişkin fikirleri ortaya konularak analiz edilir. En sonda da Bozkurt'un toparlayıcı ve daha çok da eklektif diyebileceğimiz

48. Bozkurt, şöyle der: "Bugün çıkan birinci bölümü [cildi], durmadan diğerleri takip edecek, bu suretle okurlarımıza, son büyük Türk İhtilalinin tam ve kamil analitik ve sentetik bir tarihini kısa bir zaman içinde vermeye çalışacağız". a.g.e., s. III. Bozkurt'un tamamladığı ve fakat yayımlanmadığı notları ailesi tarafından bir kasa içinde saklanmış ve 2003 yılında daha önce yayımlanan birinci cildiyle, yeni olan ikinci cildi bir arada tek kitapta toplanarak yayımlanmıştır. Sözü edilen bu ikinci ciltte, 1908 İhtilali, Wilson Prensipleri, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Son Osmanlı Mebusan Meclis'inin Dağılışı, TBMM, İç isyanlar, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Ordu Savaşları, Atatürk'ün Başkomutanlığı başlıklarıyla Kurtuluş Savaşının önemli gelişmeleri anlatılmıştır, bkz. M. Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, (Çev. Zeki Arıkan), TÜPRAŞ, İstanbul, 2003, s.219-334.

49. Ş. Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.99. Öte yandan Bozkurt'un derslerinin heyecanla dinlendiği de söylenir. *İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları*, (haz. Oktay Aslanapa), s.10.

ihtilal kavramının açıklamasına girilir. Bozkurt'a göre *ihtilâl*, siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan kurulu bir düzenin yerine zorla ve çoğunlukla silah gücüyle gerçekleşen yeni ve ileri bir düzen kuran harekettir⁵⁰. İhtilaller sadece yöneticileri ve siyasal biçimi değiştirmez, ondan öte kurumları hepten değiştirir. Bozkurt'un ihtilal tanımında belirleyici nokta, eskiliğin yerine *ileri* bir yeniliğin gelmesidir; aksi taktirde bu bir *irtica*'dır. Bu tanımın içinde ayrıca ihtilalin üç tasnifi öne çıkar: 1- Siyasi İhtilal, 2- Sosyal İhtilal ve 3- Ekonomik İhtilal. Fakat, bunlardan birinin ya da ikisinin olmaması, o ihtilali eksikli kılar. Çünkü, ihtilalin "tam ve kâmil" sayılabilmesi bu sayılan üç unsurun ihtilal hareketinin içinde olmasına bağlıdır. Bu tanıma giren tarihi örnekler de, uzun zaman görünmeden, gizliden gizliye gelişen ve anlık bir olayla patlak veren 1789 Fransa İhtilali, 1917 Rus Sosyalist İhtilali ve 1919'da başlayan Atatürk İhtilali'dir.

Bozkurt'un, kitabında ihtilallerin meşru sayılıp sayılmayacağıyla ilgili tartıştığı kısmı İngiliz düşünür Locke'e yakın görüşle noktalaması, onun ihtilali, ulusların gerektiğinde kullandığı doğal bir hak olarak algıladığını gösterir. Locke'nin ihtilal fikrinin aksine, Aiman düşünür Kant'ın ihtilal hakkını kullanmanın her şeyi mahvedeceği ve sonuçta ihtilalin menfur bir hareket olduğu görüşüne katılmaz. Fakat, bir konuda, o da ihtilal hakkını kullanmanın suistimale açık bir yan taşıdığına Kant'la birleşir.

İlk inkılâp dersini veren Yusuf Hikmet Bayur'un kitabı ise, ilk kez 1940'da Türk Tarih Kurumu tarafından *Türk İnkılâbı Tarihi* adıyla basılmıştır. Bozkurt'un kitabı gibi Bayur'un kitabı da Atatürk'ün sağlığında yayımlanamamıştır. Kitabın başındaki önsözde geçen satırlardan, Bayur'un bu kitabını Atatürk'e gösterip onun yol göstericiliğini dilediğini anlarız.

II. Abdülhamit'ten I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen dönemin kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği Bayur'un *Türk İnkılâp Tarihi*, sonraki yıllarda bir kaç kere baskısı yapılır. Her seferinde ortaya çıkan yeni belgelerden ve edinilen bilgilerden önemli olanları seçilerek eklenir. Türk Dışişleri, Türk Tarih Kurumu, Devlet Arşivleri ve İstanbul Üniversitesi Türk İnkılâp Enstitüsü'nün yardımlarına edilen teşekkür eklenen bilgi-belgelerin kaynağını gösterir. Bu yüzden cilt sayısı arttığı gibi, her cilt de kendi içinde kısımlara ayrılır. Söz konusu kitabın 1983'teki en son baskısına göre üç cildin başlıkları şu şekildedir:

50. Bozkurt, a.g.e., s.65.

Cilt I ⁵¹	Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasında Sonra II. Meşrutiyetin İlanına Kadar olaylar; II. Meşrutiyet İlanına götüren Yıllardaki Devrin Yolunda Düşünsel ve Dinsel Çalışmalar
Cilt II ⁵²	Trablusgarb ve Balkan Savaşları-Osmanlı Asya'sının paylaşılması için anlaşmalar
Cilt III ⁵³	1914-1918 Genel Savaşı

Milli Mücadele'nin ortamını hazırlayan olayların tarihi bir incelemesi olan "Türk İnkılabı Tarihi"nde Meşrutiyetin yönetim kadroları (padişah-halife ve ittihatçılar) şiddetli bir şekilde yerilir, M. Kemal Paşa'nın da iyice küçülen imparatorluğun, hiç olmazsa Türk kısmını kurtardığı vurgulanır.

Bayur, Türk İnkılabını da iki dönemde görür: Osmanlı Devletinin geç dönem ıslahatları denilebilecek birinci dönemin başlangıcını, 18. yüzyıl ortalarına kadar geri götürür. *Atatürk İnkılâbı* dediği ikinci dönemi ise Milli Mücadele'nin başladığı 1918'den itibaren başlatır. Bunlardan ilk dönemin reformlarını sınırlı ve yüzeysel; ikinci dönemin yeniliklerini ise esaslı ve ülkeyi yükseltici bulur. Bayur'un, Türk İnkılabı incelemelerine Osmanlı ıslahatları döneminden başlamanın faydalı ama, araştırmaya bir ömrün yetmeyeceğini ifade ettiği bu konunun henüz *ham* halde olduğunu söylemesi, verdiği ilk inkılab dersinde Türk İnkılabının 1919'da başladığı görüşü ile tam örtüşmez.

Sonuç

İnkılab Dersleri, öncelikle Cumhuriyet rejiminin gençlere ulaşma ihtiyacının bir sonucuydu; böylece aydın gençlerle İnkılâbı benimsemiş nesiller yetiştirmek mümkün olacaktı. Bu doğrultuda İstanbul Üniversitesi İnkılab Enstitüsünde ve Ankara Hukuk Mektebinde dört milletvekili *profesörün* verdiği konferanslar anılmaya değer.

İnkılab tarihi konferanslarında, dersi veren dört politikacının her biri politik felsefesini yansıtmıştır. Bu bağlamda, Peker'in konferanslarında, ülke gerçeğinin benzersizliği, parlamenter rejime karşı aşırı bir şüphecilik ve otoriter devletçilik öne çıkar. Tengirşenk'in derslerinde, klasik ekonominin ferdiyetçi (indivüdüalist) ekolüne karşı devlet müdahaleciğinin ve ekonomik istiklalde kapitülasyon bağımlılığından kurtulmanın özel önemi belirtilir. Bozkurt da, bağımsızlık ve anti-emperyalizm ana ilke olarak ortaya çıkar. Bayur'da ise, Batı'nın hegemonyası karşısında ezilmiş Türk ulusunun kurtulma mücadelesi millici bir yaklaşımla değerlendirilir.

51. I. cilt, 1940, 1963 ve 1983 olmak üzere üç kere baskı yapmıştır.

52. II. cilt dört kısımda ele alınmıştır: I. Kısım *1911 Başından Balkan Savaşına Kadar*, II. Kısım *Balkan Savaşları*, III. Kısım *Paylaşmalar*, IV. Kısım *Fikir Cereyanları, İnkılâp Hareketleri, İç Didişmeler ve Birinci Genel Savaşın Patlaması* başlıklarını taşır. I ve II. kısım 1943'te, III. Kısım 1951'de, IV. Kısım 1952'de ilk baskılarını yapmış, bütün bu dört kısmın son baskısı da 1983'te gerçekleşmiştir.

53. III. Cilt dört kısma ayrılmıştır: I. Kısım *Savaş Başından 1914-1915 Kışına Kadar*, II. Kısım *Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki ve Sonuçları*, III. Kısım *1915-1917 Vuruşmaları ve Bunların Siyasal Tepkileri*, IV. Kısım *Savaşın Sonu* başlıklarını taşır. 1983'te bütün kısımların ikinci baskısının yapılmasına rağmen, ilk baskı tarihleri farklılık gösterir: I. Kısım (1953), II. Kısım (1955), III. Kısım (1957) ve IV. Kısım (1967). İlk üç kısım ikişer yıl aralığıyla 1950'lerde gerçekleşirken, dördüncü kısmın 1967 yılında gerçekleşmesi Bayur'u açıklamaya zorlamıştır. Buna göre, gecikme, *iki buçuk yıl hapiste yatmak ve Atatürk, Hayatı ve Eseri* adlı bir başka kitabın yayın hazırlığıdır; yoksa, "*Atatürk'ten alınan bir görevde gevşeme değil*" dir. in the Middle East, Ed. By Frank Tachau, Schenkman Publishing Company, Cambridge, 1975, s.23-68.

Cumhuriyet ideallerine bağlı konferansçı milletvekillerinin Osmanlı dönemini kendilerine göre yorumlarken eleştirel tavırları açıktır. Osmanlı mirasına karşı aydınlanma seferberliği isteyen bu eleştirilerde, Cumhuriyet ile Osmanlı dönemi arasındaki fark vurgulanır. Dönem boyunca son derece etkili olan tarihsel bakışla ilişkili olarak, Türk inkılâp hareketinin Osmanlı kaynakları üstünde ya durulmaz, ya da görmezden gelinir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, kişisel gözlemlere dayanılarak anlatılırken Cumhuriyetin ideolojik merceği kullanılır. Bu durum, Cumhuriyet fikrinin *Osmanlı'dan kopuş* savına denk düşürülmeye çalışıldığını gösterir.

İlk inkılâp dersleri, özellikle ders kitapları bağlamında değerlendirildiğinde oldukça günceldir; gündemdeki konuları ele alır ve tartışır. O sıra hâlâ devam etmekte olan inkılâpçı hamleler sürecinde bu dersler, *tarih bilimi* kadar, *siyaset biliminin* de konusuna girer. İnkılâp derslerinin güncelliği özelliği, 1942'de Ankara'da TİTE'nin kurulmasıyla da devam eder. Nitekim, bu kurumun başına geçen E. Ziya Karal'ın ilk kez Milli Eğitim Bakanlığı'nca 1945'te yayımlanan *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* adlı kitabında, bu kitabın basıldığı tarihten bir yıl öncesine kadar ki dönem incelenir⁵⁴. 4 Kasım 1942 tarihinde toplanan TİTE'nin İlmi Danışma ve Yönetim Kurulu'nda kabul edilen iç yönetmelikte, TİTE'nin İlmi Danışma Kurulu'nun Türk İnkılâp tarihi hakkındaki ders kitaplarını, en az beş yılda bir, yakın tarihle ilgili yeni çalışmaları içerecek şekilde güncelleştirmekle yükümlü kılması ile bu düzenleme resmîyet kazanır⁵⁵.

Konferanslardan esaslı derslere geçişte, inkılâp tarihi konferanslarının, *Kemalizm*'in teorik inşasına katkıda bulunan⁵⁶ *inkılâp terbiyeciliği* ağırlıklı bir ders konumunda olduğu; TİTE'nin kurulmasından sonraki inkılâp derslerinin ise, bir uzmanlık gerektiren, metodolojisi daha belirgin bilimsel niteliğinin öne çıktığı söylenmelidir⁵⁷.

54. Karal'ın aynı başlıklı bu kitabının 1957'deki bir sonraki baskısında, konular 1953'e kadar getirilmiştir. 1960'ların başında yayımlanan diğer baskılarında da 1960'a kadar getirilmiş ve en son da 1965 yılına kadar ki gelişmeler anlatılmıştır. Dolayısıyla Karal'ın kitabı, dört dönemi incelemiştir: 1-1918-1944; 2-1918-1953, 3- 1918-1960, 4-1918-1965. Karal'ın kitabı 1960'larda hemen her sene Milli Eğitim Bakanlığı'nca basılmıştır (Baskı seneleri; 1945, 1957, 1958, 1960, 1962, 1963, 1964, 1966, 1967, 1971, 1973, 1974, 1976, 1978).

55. Akgün, Seçil-Şeker, Nesim, "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi İçindeki Yeri, 1942-1980", *Bilanço-1923-1998*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1999, s.229. Bu bağlamda, Peker'in *İnkılâp Dersleri (1935)* ve Bozkurt'un *Atatürk İhtilâli'nin (1940)* önemli taslaklar olduğu belirtilmelidir,

56. Bu bağlamda, Peker'in *İnkılâp Dersleri (1935)* ve Bozkurt'un *Atatürk İhtilâli'nin (1940)* önemli taslaklar olduğu belirtilmelidir.

57. İnkılâp Tarihi derslerinin 1942'den günümüze kadar gelen sürede genel durumu hakkında şunlara bakılmalıdır: *"İnkılâp Tarihi" Dersleri Nasıl Okutulmalı*, (Bülent Tanör, Zafer Toprak, Halil Berktaş), Sarmal Yayınları, İstanbul 1997, 128 s. ; Neslihan Doğru, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihini Derslerinin Dünü-Bugünü ve Geleceği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989, 100 s. ; Mustafa Yılmaz, "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersleri ve Bu Konuda Yapılan Araştırmalar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XVI, S. 46 (Mart 2000), s.313-326; Ergun Aybars, "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Durum Tespiti", *Atatürkcülük ve Modernleşme*, Ercan Kitabevi Yayınları, İzmir 2000, s.13-24.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA);

Muamelat Genel Müdürlüğü Katalogu (MGMK).

BCA, MGMK (Katalog Numarası: 030.10.8.49.7).

BCA, MGMK (Katalog Numarası: 030.10.142.13.4)

BCA, MGMK (Katalog Numarası: 030.10.77.70.11)

Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası) Katalogu (BKKK)

BCA, BKKK (Katalog numarası: 30.18.1.2.108.45.5)

Gazete ve dergiler

T.C. Resmi Gazete

Hakimiyeti Milliye

Cumhuriyet

Kadro

Ülkü

Kitap ve Makaleler

Ağaoğlu, Samet, *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Akgün, Seçil - Şeker, Nesim, "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi İçindeki Yeri, 1942-1980", *Bilanço-1923-1998*, C.1, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

Alp, Tekin, *Kemalizm*, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul 1936.

Asaf, Burhan, "Üniversitenin Manası", *Kadro*, S. 20 (Ağustos 1933)

Atay, Falih Rıfki, "İnkılâp Enstitüsü", *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Mart 1934.

-----, "İnkılâp Dersi", *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Mart 1934.

Ateş, Toktamış, *Türk Devrim Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1982.

Aybars, Ergun, *Atatürkçülük ve Modernleşme*, Ercan Kitabevi Yayınları, İzmir 2000.

Aydemir, Şevket Süreyya, "İnkılâp Kürsüsünde, İnkılâp İlimleşmelidir", *Kadro* (Nisan 1934), S.28.

-----, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

Bayur, Y.Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943.

Bozkurt, M.Esat, *Atatürk İhtilâli*, İstanbul Üniversitesi İnkılâp Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1940.

-----, *Atatürk İhtilâli*, (çev. Zeki Arıkan), TÜPRAŞ, İstanbul 2003.

Doğru, Neslihan, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihini Derslerinin Dünyü-Bugünü ve Geleceği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989.

Engin, M. Saffet, *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri*, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1939.

Erdaş, Sadık, "Amaç ve Kavramlar Üzerine", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, ed. M. Derviş Kılınçkaya, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

Erim, Nihat, "Mahmut Esat Bozkurt İçin" *Ülkü*, 1 İkinci kanun 1945.

Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990.

- Feyzioğlu, Turhan, "Ana Çizgileriyle Atatürk'ün Hayatı ve Eseri (Kronoloji)" *Atatürk Yolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1987.
- Hatipoğlu, M. Tahir, *Türkiye Üniversite Tarihi*, Selvi Yayınları, Ankara 2000.
- İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları*, (haz. Oktay Aslanapa), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1997.
- "*İnkılâp Tarihi*" *Dersleri Nasıl Okutulmalı*, (Bülent Tanör, Zafer Toprak, Halil Berktaş), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997.
- Tengirşenk, Y. Kemal, *Türk İnkılâbı Dersleri-Ekonomik Değişmeler*, Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı (Resimli Ay Matbaası), İstanbul, 1935.
- Karal, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1943.
- , "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü", *Ülkü* (Yeni seri), S.5, 1 Birinci Kanun, 1941
- Kemal, Nusret, "İstanbul Üniversitesi ve Bir Terbiye Esası", *Ülkü*, C.2, Birinci Kanun 1933.
- Kobal Yunus, "1933 Üniversite Reformu", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005 (6.baskı).
- , "1933 Üniversite Reformunun Atatürk'ün Kültür Politikasındaki Yeri", *Prof.Dr.Abdurrahman Çaycı'ya Armağan*, Ankara 1995.
- Öztürk, Kâzım, *Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M. Açış Nutukları*, Ak Yayınları (Baha Matbaası), İstanbul 1969.
- Peker, Recep, *İnkılâb Dersleri*, Ulus Basımevi, Ankara 1935.
- Söyler, Ayhan, *Atatürk'ün Üniversite Reformu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1987.
- "*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*" Kurulması Hakkında Kanun Ve Müzakereleri, Maarif Matbaası, Ankara, 1942.
- Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.
- Yılmaz, Mustafa, "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersleri ve Bu Konuda Yapılan Araştırmalar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XVI, Mart 2000, Sayı 46.
- Widmann, Horst, *Atatürk ve Üniversite Reformu* (çev. Aykut Kazancıgil - Serpil Bozkurt), Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Uzun, Hakan, "Atatürk Nutuk'unun İçerik Analizi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, S.2 (Güz 2005).

Ekler

**Ek 1- İstanbul Üniversitesine bağlı İnkılâp Enstitüsü'ndeki ilk ders programı
(Hakimiyeti Milliye, 2 Mart 1934)**

Ay	Günler	Saylav Profesör
Mart 1934	4,5,17,18,21,22	Maarif Vekili Y. Hikmet (Bayur) Bey
	8,10,19,22	M. Esat (Bozkurt) Bey
	11,12	Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey
	15	Recep (Peker) Bey

**Ek 2- 1934-1935 Öğretim Yılı İstanbul Üniversitesi İnkılâp Dersleri Programı
(Aralık 1934-Mayıs 1935)**

Aylar	Günler	Profesörün kısaltması ve adı
İlkkanun (Aralık) 1934	6,8,20,22,	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
	13,15,27,29	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	23,25	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
Son Kanun (Ocak) 1935	3,5,10,12	Re- Recep Bey
Şubat 1935	7,14,16,21	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	9,10,12	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey.
	17,19	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
Mart 1935	2,28,30	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	3,5,24,26	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
	7,9,21,23	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
Nisan 1935	4	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
	6,7,9,20,21,28,30	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
	11,18,25,27	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	13,16	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
Mayıs	2,4	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
	5,7,19,21	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
	9,11,23,25, 26	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)

**1934-1935 Öğretim Yılı Ankara Hukuk Fakültesi İnkilâp Dersleri Programı
(Aralık 1934-Mayıs 1935)**

Aylar	Günler	Saylav Profesör
İlkkanun(Aralık) 1934	2,4,16,18,30	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
	9,12,23,26	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
	11, 19, 25	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
Son Kanun (Ocak) 1935	1,14,15	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
	2,9,13,23,27,30	Es-İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	20,22,29	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
Şubat 1935	24	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	26	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
Mart 1935	3,5,19,31	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
	7,11,21,30	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
	10,12,26	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	24,28	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
Nisan 1935	2	Re- CHP Genel Sek. Recep (Peker)
	4,14,18	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
	7,16,24	Es- İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	8,9,22,25	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal
Mayıs 1935	1,7,15,21,29	Es (İzmir Mebusu Esat (Bozkurt)
	8,19,23	Hi- Manisa Mebusu Hikmet (Bayur) Bey
	12,14,27	Ke- Sinop Mebusu Y.Kemal

Ek 3- Hakimiyeti Milliyeye, 21 Mart 1934,

HAKİMİYETİ MİLLİYE

İsmet Paşa Dün İnkılap Tarihi Kürsüsünde, Türk İhtilâlinin Ana Prensiplerini İzah Etti.

“...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...”

“...Türk İnkılabını Anlamak ve Sevmeğe, Türk İnkılabının Muvaffakiyetine İhtimâl Etmek, Büyük Reis Mustafa Kemâlî’ni Anlamak, Sevmeğe ve Onun Ükûklerini Tatbik Elineğe Candan Çalışmaktır Bir ve Beraberdür...”

İsmet Paşa
İsmet Paşa, dün öğleden sonra İnkılap Tarihi Kürsüsünde, Türk İhtilâlinin Ana Prensiplerini İzah Etti. İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi. İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabını Anlamak ve Sevmeğe, Türk İnkılabının Muvaffakiyetine İhtimâl Etmek, Büyük Reis Mustafa Kemâlî’ni Anlamak, Sevmeğe ve Onun Ükûklerini Tatbik Elineğe Candan Çalışmaktır Bir ve Beraberdür...” dedi.

İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi. İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabını Anlamak ve Sevmeğe, Türk İnkılabının Muvaffakiyetine İhtimâl Etmek, Büyük Reis Mustafa Kemâlî’ni Anlamak, Sevmeğe ve Onun Ükûklerini Tatbik Elineğe Candan Çalışmaktır Bir ve Beraberdür...” dedi.

Büyük Millet Meclisî Zakaç Vergisi Layihâsî zakeresine Dün de Devaî

Büyük Millet Meclisî dün öğleden sonra, Zakaç Vergisi Layihâsî zakeresine Devaî oldu. Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti. Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti.

Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti. Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti.

Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti. Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti.

Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti. Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti.

Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti. Meclis, Zakaç Vergisi Layihâsîni, 21 Mart 1934 tarihinde kabul etti.

İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi. İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabını Anlamak ve Sevmeğe, Türk İnkılabının Muvaffakiyetine İhtimâl Etmek, Büyük Reis Mustafa Kemâlî’ni Anlamak, Sevmeğe ve Onun Ükûklerini Tatbik Elineğe Candan Çalışmaktır Bir ve Beraberdür...” dedi.

İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi. İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabını Anlamak ve Sevmeğe, Türk İnkılabının Muvaffakiyetine İhtimâl Etmek, Büyük Reis Mustafa Kemâlî’ni Anlamak, Sevmeğe ve Onun Ükûklerini Tatbik Elineğe Candan Çalışmaktır Bir ve Beraberdür...” dedi.

Univerzî Yapılan İ

Univerzî Yapılan İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi.

Univerzî Yapılan İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi.

Univerzî Yapılan İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi.

Univerzî Yapılan İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi.

Univerzî Yapılan İsmet Paşa, konuşmasında, “...Türk İnkılabının Başında Verilen Karar - Ki Bu, Enebi Taarruzuna Karşı Sonsuz Mücadele Kararıdır - İnkılabın Her Zaman Temel Taşı ve Esas Yapısı Kalacaktır...” dedi.